

CEZA İNFAZ KURUMLARI DETAYLI ARAMA REHBERİ

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
1 Detaylı Arama Kavramı	4
1.1 Tanımı ve Kapsamı	4
2 Detaylı Aramaya İlişkin Temel Hukuki Düzenlemeler ve Politika Belgeleri	8
2.1 Ulusal Düzenlemeler	8
2.2 Uluslararası Düzenlemeler	11
3 Detaylı Arama Uygulama Süreci	17
3.1 Arama Öncesi Karar ve Gerekçe	17
3.2 Hazırlık Aşaması	19
3.3 Uygulama Aşaması	20
3.4 Arama Sonrası Belgelendirme	21

4	Detaylı Arama Sırasında Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar	22
5	Detaylı Aramaya İlişkin Temel İlkeler	23
6	TİHEK Uygulaması ve Tespitler	28
6.1	TİHEK Kararları	28
6.2	TİHEK Ulusal Önleme Mekanizması Çerçevesinde Ceza İnfaz Kurumu Ziyaret Raporları	28
7	Hak İhlali Durumunda Ne Yapabiliriz?	30
7.1	Denetim ve Başvuru Yolları	30
	KAYNAKÇA	32

GİRİŞ

Ceza infaz kurumlarında güvenliğin sağlanması hem kamu düzeninin korunması hem de hükümlü ve tutukluların can güvenliğinin teminat altına alınması bakımından devletin temel yükümlölükleri arasında yer almaktadır. Kurum güvenliğini tehdit eden risklerin önlenmesi amacıyla yürütölen arama işlemleri, bu yükümlölüğün en önemli araçlarından biridir. Bununla birlikte, özellikle kişinin bedenine ve mahremiyetine doğrudan müdahale niteliğı taşıyan “*detaylı arama*” uygulaması, hukuki ve etik açıdan son derece hassas bir alanı ifade etmektedir. Bu nedenle söz konusu işlemin güvenlik gerekliliklerini gözetirken insan onuru, özel hayatın gizliliğı ve kötü muamele yasağına ilişkin ulusal ve uluslararası standartlarla tam bir uyum içinde yerine getirilmesi zorunludur.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 17. maddesi, kişinin maddî ve manevî varlığının korunmasını ve işkence ile kötü muamelenin mutlak biçimde yasaklanmasını güvence altına almakta; 20. madde ise özel hayatın gizliliğini teminat altına almaktadır. Bu anayasal güvenceler, 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük ve Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik ile somutlaştırılarak, arama uygulamalarının insan onuruna saygı, ölçölölük ve hukuka uygunluk ilkeleri çerçevesinde yürütölmesini şart koştırmaktadır.

Detaylı arama, yalnızca zorunlu hâllerde ve somut emareye dayalı gerekçelerle başvurulabilecek istisnaî bir tedbirdir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yerleşik içtihadı da sık tekrarlanan, gerekçesiz veya aşağılayıcı nitelik taşıyan uygulamaların Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. maddesi kapsamında kötü muamele yasağına aykırılık teşkil edeceğini ortaya koymaktadır. Aynı şekilde, Birleşmiş Milletler Mandela Kuralları, Bangkok Kuralları ve Havana Kuralları arama işlemlerinin mahpusların onuruna ve mahremiyetine saygılı şekilde yürütülmesini, beden çukuru aramalarının ise yalnızca son çare olarak ve nitelikli personel tarafından yapılmasını öngörmektedir.

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, 6701 sayılı Kanun ile kendisine verilen ulusal önleme mekanizması görevi kapsamında ceza infaz kurumlarını düzenli olarak ziyaret etmekte ve arama uygulamalarını bu çerçevede incelemektedir. Kurul kararları ve kurum ziyaret raporlarında, somut gerekçeye dayanmayan, rutinleştirilmiş veya ihlale açık uygulamaların insan onuruyla bağdaşmadığı vurgulanmakta; mevzuata uygun, ölçülü, gerekçeli ve denetime elverişli arama süreçlerinin önemi sürekli olarak belirtilmektedir.

Bu rehber, detaylı arama uygulamalarının hukuki çerçevesini, temel ilkelerini ve uygulama aşamalarını sistematik ve anlaşılır bir şekilde ortaya koymak, personelin görevlerini insan hakları standartları doğrultusunda yerine getirmesine katkı sunmak amacıyla hazırlanmıştır. Rehberin hedefi, ceza infaz kurumlarında güvenliğin sağlanması ile insan onuruna saygı arasında kurulması gereken hassas dengeyi güçlendirmek, uygulayıcılara pratik ve yol gösterici bir kaynak sunmaktır.

1. Detaylı Arama Kavramı

1.1. Tanım ve Kapsam

Ceza infaz kurumlarında arama uygulamaları, kurum güvenliği ve düzeninin sağlanmasının yanı sıra hükümlü ve tutukluların, personelin ve ziyaretçilerin can güvenliğini korumayı amaçlayan temel güvenlik tedbirlerinden biri olarak kabul edilmektedir.

5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun ile oda, eklenti, üst ve eşya aramalarına imkân tanınmış; böylece ceza infaz kurumlarının güvenli ve düzenli işleyişine ilişkin yasal çerçeve oluşturulmuştur. Bu düzenlemelerle, kurum içine yasa dışı madde veya eşya sokulmasının önlenmesi, şiddet veya disiplin bozucu davranışların engellenmesi ve infazın güvenli şekilde sürdürülmesi hedeflenmiştir.

Ceza infaz rejiminde detaylı arama, hükümlünün giysilerinin çıkarılmasını gerektiren, bedenin çıplak hâlde gözle kontrol edilmesi esasına dayanan istisnai bir arama türüdür. Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik'in 34. maddesinin ikinci fıkrasında, *"Hükümlünün üzerinde, kuruma sokulması veya bulundurulması yasak madde veya eşya bulunduğu dair makul ve ciddi emarelerin varlığı ve bunun başka suretle tespitinin olanaksız olması durumunda, kurumun en üst*

amirinin gerekli görmesi hâlinde, detaylı olarak veya beden çukurlarında aşağıda belirtilen usullere göre arama yapılabilir.” hükmü yer almaktadır. Bu düzenleme uyarınca:

- Detaylı arama, sıradan bir güvenlik tedbiri değil; makul ve ciddi emarelere dayanan istisnai bir önlemdir.
- Yasak madde veya eşyanın başka bir yöntemle tespitinin mümkün olmaması gerekir; yani daha hafif tedbirlerin yetersiz kalması zorunludur.
- Aramanın yapılabilmesi, kurumun en üst amirinin onayına bağlıdır.

Detaylı arama, kişinin bedeni ve giysilerinin tek tek incelendiği bir işlem olduğundan mahremiyetin korunması zorunludur. Bu niteliği itibarıyla, detaylı arama genellikle kuruma yasak eşya sokma şüphesiyle bağlantılı olup ağırlıklı olarak adli nitelikte bir tedbir olarak değerlendirilmektedir.

Rutin üst aramasına kıyasla daha yoğun müdahale içeren detaylı arama, kişinin mahremiyetine ve onuruna doğrudan etki edebilecek bir uygulamadır. Üst aramaları genellikle kıyafetlerin üzerinden elle kontrol veya dedektörle tarama yöntemlerini içerirken, detaylı arama yalnızca zorunlu hâllerde giysilerin çıkarılması ve bedenin görsel olarak incelenmesini kapsamaktadır. Bu nedenle, bu tür aramalar insan onuru ve mahremiyet ilkeleri çerçevesinde, dikkat ve özen yükümlülüklerine uygun bir şekilde

yürütülmelidir.

Birleşmiş Milletler Mahpuslara Muameleye İlişkin Asgari Standart Kuralları (Nelson Mandela Kuralları) da arama prosedürlerinin insan onuruna saygı ve mahremiyet ilkeleriyle uyumlu olması gerektiğini, bedenin tamamına yönelik aramaların yalnızca zorunlu hâllerde ve son çare olarak uygulanabileceğini belirtmiştir.

Detaylı aramanın kapsamı yalnızca fiziksel uygulamayı değil, karar alma süreci, arama yeri, yöntemi ve süresini de içermektedir. Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik uyarınca bu işlemler, ancak somut emarelere dayanarak ve insan onuruna saygı gösterilerek, kurumun en üst amirinin kararıyla yapılabilir.

Aramanın, görevli dışında kimsenin göremeyeceği şekilde uygun bir ortamda gerçekleştirilmesi; aramayı yapan personelin aramaya tabi kişiyle aynı cinsiyetten olması, aramanın zorunlu olandan fazla sürmemesi ve bedene dokunulmaması için gerekli özenin gösterilmesi gerekmektedir. Bu hususlar hem Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik'te hem de Avrupa Cezaevi Kuralları ile Avrupa İşkencenin Önlenmesi Komitesi (CPT) Standartlarında öngörülen mahremiyet, ölçülülük ve profesyonellik ilkeleriyle uyumludur.

Uluslararası belgelerde, özellikle Bangkok Kuralları ve Havana Kuralları, kadınlar ve çocuklar gibi kırılgan gruplara yönelik aramalarda ek koruma önlemlerinin alınmasını zorunlu kılmaktadır.

Bangkok Kuralları, kadın mahpuslara yönelik aramaların sayısının ve niteliğinin sınırlandırılmasını, yalnızca kadın personel tarafından yapılmasını ve alternatif yöntemlerin tercih edilmesini öngörmektedir.

Havana Kuralları ise çocukların beden bütünlüğüne yönelik her türlü müdahalenin son çare olarak ve özel koruma ilkeleri çerçevesinde yapılması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu düzenlemeler, kırılgan grupların korunması ve travmanın önlenmesi açısından önemli bir rehber niteliğindedir.

Sonuç olarak detaylı arama; ceza infaz kurumlarının güvenliğini sağlamak ve yasa dışı madde girişini önlemek amacıyla, yalnızca kanuni şartların varlığı hâlinde, ölçülülük ve son çare ilkeleri gözetilerek uygulanabilecek istisnai bir tedbir olarak uygulamada yer almaktadır.

2. Detaylı Aramaya İlişkin Temel Hukuki Düzenlemeler ve Politika Belgeleri

2.1. Ulusal Düzenlemeler

a. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası

- **Anayasa m. 17:** Kişinin maddi ve manevi varlığını koruma hakkı ile işkence ve kötü muamele yasağını güvence altına almaktadır.
- **Anayasa m. 20:** Özel hayatın gizliliğini koruma altına almaktadır.

Detaylı arama hem beden bütünlüğüne hem de mahremiyete yoğun bir müdahale niteliği taşıdığından, bu işlemin hukuka uygunluğu Anayasa'nın bu iki hükmüyle doğrudan bağlantılıdır. Uygulamada bu anayasal güvenceler, arama kararı ve uygulamalarının insan onuruna saygı ve ölçülülük ilkeleri çerçevesinde yürütülmesini zorunlu kılmaktadır.

b. 5275 Sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun

- **Madde 36:** Ceza infaz kurumlarında odalar, eklentiler ve hükümlülerin üst ve eşyalarında, habersiz olarak her zaman arama yapılabileceğini; kurumun tamamında ise her ay en az bir kez genel arama yapılmasının zorunlu olduğunu düzenlemektedir. Aynı maddede aramaların gerektiğinde dış güvenlik görevlileri veya kolluk kuvvetlerinin yardımıyla yapılabileceği belirtilmekte, ayrıca *“aramalarda insan onuruna saygı esastır”* hükmüne yer verilmektedir.

Bu düzenleme aramanın genel yasal çerçevesini oluşturmakta olup detaylı aramanın usulü alt düzenlemeler ile belirlenmektedir.

c. Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük

- **Madde 4:** İnfazda gözetilecek temel ilkeleri belirlemekte; ayrımcılık yasağı ile zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamelenin yasaklandığını açıkça düzenlemektedir.
- **Madde 46:** Kurumlarda, odalar ve eklentilerde hükümlülerin üst ve eşyalarında her zaman arama yapılabileceğini; her ay en az bir genel aramanın zorunlu olduğunu hükme bağlamaktadır. Aynı maddede, makul ve ciddi emarelerin bulunması hâlinde, hükümlülerin çıplak aranması veya beden çukurlarında arama yapılmasına ilişkin koşullar ayrıntılı biçimde düzenlenmiştir.

d. Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik

Detaylı arama bakımından en kapsamlı ve güncel düzenleme Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik'te yer almaktadır:

- **Madde 34/1:** Kurumlarda, oda ve eklentilerde hükümlülerin üst ve eşyasında habersiz olarak her zaman arama yapılabileceğini; her ay kurum genelinde en az bir aramanın gerçekleştirilmesi gerektiğini düzenlemektedir.

- **Madde 34/2:** Hükümlü üzerinde yasak madde veya eşya bulunduğuna dair makul ve ciddi emarelerin varlığı ve bunun başka bir yolla tespitin mümkün olmaması durumunda, kurumun en üst amirinin onayıyla detaylı arama veya beden çukurlarında arama yapılabileceğini öngörmektedir.
- **Madde 34/2-a-c:**
 - Aramanın, mahremiyeti koruyacak şekilde, görevli dışında kimsenin göremeyeceği bir ortamda yapılacağını ve hükümlüye tek kullanımlık giyim önlüğü verileceğini,
 - Arama sırasında önce üst, sonra alt beden giysilerinin çıkarılacağını,
 - Bedene dokunulmaması için gerekli özenin gösterileceğini ve görevlinin eldiven kullanacağını,
 - Beden çukurlarında aramanın yalnızca ceza infaz kurumu tabibi tarafından yapılabileceğini düzenlemektedir.

Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik'te 12 Kasım 2021 tarihli değişiklik ile "*çıplak arama*" ifadesi "*detaylı arama*" olarak değiştirilmiş ve uygulamanın terminolojisi modern insan hakları yaklaşımıyla uyumlu hâle getirilmiştir.

2.2. Uluslararası Düzenlemeler

a. Birleşmiş Milletler Standartları

CAT ve OPCAT

1984 tarihli İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (CAT), taraf devletlere işkenceyi ve her türlü insanlık dışı veya aşağılayıcı muameleyi mutlak biçimde yasaklama ve önleme yükümlülüğü getirmektedir.

Sözleşme'nin 2. ve 16. maddelerinde açıkça belirtildiği üzere, hiçbir olağanüstü hâl, güvenlik gerekçesi veya emir-komuta ilişkisi bu yasağa istisna teşkil etmemektedir.

2002 tarihli İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme Birleşmiş Milletler Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokol (OPCAT) ise, taraf devletlere özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin tutulduğu yerlere düzenli ziyaretler gerçekleştirecek bağımsız ulusal önleme mekanizmaları kurma yükümlülüğü getirmektedir. Bu çerçevede, Türkiye'de ulusal önleme mekanizması görevi Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) tarafından yürütülmektedir. Detaylı arama uygulamaları, bu mekanizmanın ziyaret raporlarında düzenli olarak ele alınan temel inceleme konuları arasında yer almaktadır.

Mandela Kuralları (2015)

Birleşmiş Milletler Mahpuslara Muameleye İlişkin Asgari Standart Kurallar, diğer adıyla Nelson Mandela Kuralları, mahpusların insan haklarını korumaya yönelik en kapsamlı uluslararası normatif belgedir. Kuralların 50 ila 52. maddeleri, mahpusların ve ziyaretçilerin aranmasına ilişkindir. Buna göre:

- Arama ve giriş prosedürleri hiçbir şekilde onur kırıcı olmamalıdır.
- Vücut boşluğu aramaları yalnızca sağlık personeli tarafından ve son çare olarak yapılmalıdır.
- Çocuklara yönelik vücut boşluğu aramalarından kaçınılmalıdır.
- Mümkün olduğunda tarama cihazları gibi teknik araçlar kullanılmalıdır.

Ayrıca Mandela Kuralları'nın 1., 43. ve 45. maddeleri, işkence ve kötü muamele yasağını ve disiplin uygulamalarının insan onuruna saygı temelinde yürütülmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Bangkok Kuralları (2010)

2010 yılında kabul edilen Kadın Mahpuslara ve Kadın Suçlulara Yönelik Islah Dışı Tedbirlere İlişkin Kurallar, diğer adıyla Bangkok Kuralları, kadın mahpusların özgün ihtiyaçlarını esas alan ilk uluslararası belgedir. 19. ve 22. maddeler, kadınların aranması

sırasında çıplak ve beden boşluğu aramalarının sınırlandırılmasını, bu aramaların kadın personel tarafından yapılmasını ve mümkün olduğunca alternatif yöntemlerin tercih edilmesini öngörmektedir.

Bangkok Kuralları uyarınca:

- Çıplak aramalar ve beden boşluğu aramaları yalnızca zorunlu hâllerde uygulanmalıdır.
- Bu aramalarda kadın personel görevlendirilmelidir.
- Tarama cihazı veya risk değerlendirmesi gibi alternatif yöntemler öncelikli olmalıdır.
- Hamile veya doğum yapmış kadınlar açısından ek hassasiyet gösterilmelidir.

Bununla birlikte Bangkok Kuralları, kadın mahpusların geçmişte maruz kalmış olabilecekleri travma olasılıklarını dikkate alarak detaylı aramanın yeniden travmatize edici etkilerinin azaltılması gerektiğini vurgulamaktadır.

Havana Kuralları (1990)

Birleşmiş Milletler Özgürlüğünden Yoksun Bırakılan Çocukların Korunmasına İlişkin Havana Kuralları, çocukların özgürlüğünden yoksun bırakılmasının yalnızca son çare olarak ve en kısa süreyle uygulanabileceğini belirtmektedir.

Bu çerçevede:

- Çocukların fiziksel ve zihinsel bütünlüğüne yönelik her türlü müdahale özel koruma rejimine tabi tutulmalıdır.
- Onur kırıcı muamele ve gereksiz fiziksel temaslardan kaçınılmalıdır.
- Çocuklara yönelik detaylı aramalar ancak mutlak zorunluluk hâlinde ve tıbbi-etik ilkeler doğrultusunda yapılmalıdır.

Havana Kuralları, çocukların korunması açısından arama uygulamalarında zorunluluk, denetim ve özel hassasiyet ilkelerini öne çıkarmaktadır.

b. Avrupa Konseyi Standartları

Avrupa Cezaevi Kuralları [Rec(2006)2, 2020 Revizyonu]

Avrupa Cezaevi Kuralları, ceza infaz kurumlarında insan haklarına dayalı yönetim anlayışını belirleyen temel metinlerden biridir. Bu hükümlerle, Avrupa düzeyinde mahremiyet ve ölçülülük standartlarının detaylı arama uygulamalarına nasıl yansıtılması gerektiği gösterilmektedir.

54. Kural, aramalara ilişkin olarak şu ilkeleri düzenlemektedir:

- Aramalar güvenlik ihtiyacını aşmayacak ölçüde ve onur kırıcı olmayacak şekilde yapılmalıdır.
- Arama, yalnızca aynı cinsiyetten personel tarafından gerçekleştirilmelidir.
- İç beden aramaları ceza infaz kurumu personeli tarafından değil, yalnızca hekim tarafından yapılabilir.
- Arama sırasında mahremiyet korunmalı ve işlem profesyonel bir şekilde yürütülmelidir.

CPT Standartları [CPT/Inf/E(2002)1-Rev.2015]

CPT raporlarında, Avrupa Konseyi üyesi devletlerde ceza infaz kurumlarında uygulanan detaylı arama pratikleri düzenli olarak incelenmektedir. CPT'ye göre detaylı aramalar:

- Her zaman bireysel risk değerlendirmesine dayanmalıdır.
- Rutin veya otomatik prosedür hâline getirilmemelidir.
- Mahrem bir ortamda, aynı cinsiyetten personel tarafından ve mümkün olan en kısa sürede gerçekleştirilmelidir.

- Teknik araçlar, mümkün olduğunca fiziksel aramalara tercih edilmelidir.

Bakanlar Komitesi Tavsiyesi R(98)7

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 1998 tarihli *“Cezaevlerinde Sağlık Hizmetlerinin Etik ve Örgütsel Yönlerine İlişkin Tavsiyesi (R(98)7)”*, ceza infaz kurumlarında sağlık hizmetlerinin toplumdaki sağlık standartlarıyla eşdeğer olmasını öngörmektedir. Tavsiyede, hekimlerin meslek etiğine uygun, bağımsız ve tarafsız biçimde hareket etmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Tavsiye, güvenlik gerekçesiyle yapılacak beden muayeneleri veya beden çukurlarında aramalarda hekimlerin zorla görevlendirilmemesi gerektiğini, tıbbi gereklilik durumunda katılımın rıza ve etik ilkeler çerçevesinde olması gerektiğini belirtmektedir.

3. Detaylı Arama Uygulama Süreci

3.1. Arama Öncesi Karar ve Gerekçe

Detaylı arama kararı yalnızca somut olayın gerektirdiği durumlarda ve açık bir gerekçeye dayanılarak verilebilmektedir. Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik'in 34 maddesinin ikinci fıkrası şu hükmü içermektedir:

“Hükümlünün üzerinde, kuruma sokulması veya bulundurulması yasak madde veya eşya bulunduğu dair makul ve ciddi emarelerin varlığı ve bunun başka suretle tespitinin olanaksız olması durumunda, kurumun en üst amirinin gerekli görmesi hâlinde detaylı olarak veya beden çukurlarında arama yapılabilir.”

Bu düzenleme doğrultusunda:

- Arama makul ve ciddi emarelere dayanmalıdır.
- Yasak eşya veya maddenin başka bir yolla tespitinin olanaksız olması gereklidir.
- Karar, kurumun en üst amiri tarafından verilmelidir; bu husus uygulamanın istisnai niteliğini ve denetim gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Anayasa Mahkemesi (AYM), bireysel başvuruya konu bazı kararlarında (*F.E. ve Diğerleri*,

2019; Mehmet Bayraktar, 2017) detaylı arama uygulamalarında yalnızca mevzuata atıf yapılmasını yeterli görmemiş, aramanın neden gerekli olduğunun somut olayın koşulları çerçevesinde ortaya konulması gerektiğini vurgulamıştır. Kararlarda, gerekçesiz veya ölçüsüz şekilde gerçekleştirilen arama uygulamalarının, uygulanış biçimine göre kötü muamele yasağı kapsamında değerlendirilebileceği belirtilmiştir. Bununla birlikte, ihlal değerlendirmesi her başvurunun kendi koşullarına göre yapılmaktadır.

AYM, bireysel başvuru kararlarında detaylı arama uygulamalarını yalnızca arama kararının varlığı bakımından değil, aramanın uygulanış biçimi, kapsamı ve somut olayın koşulları çerçevesinde incelemekte; değerlendirmeyi her başvurunun kendi özelliklerine göre yapmaktadır.

Bu doğrultuda:

- Karar kişiye özgü ve somut gerekçelere dayalı olmalıdır.
- “Kurum güvenliği için” gibi soyut ifadeler yeterli gerekçe oluşturmamaktadır.
- Gerekçeler yazılı olarak kayda geçirilmeli ve denetime elverişli biçimde belgelendirilmelidir.

3.2. Hazırlık Aşaması

Detaylı arama öncesinde hem mevzuat hükümleri hem de insan onuruna saygı ve mahremiyet ilkeleri gözetilmelidir.

- **Mahremiyetin sağlanması:** Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik'in 34. maddesinin ikinci fıkrasının a bendi, aramanın *"görevli dışında kimsenin göremeyeceği şekilde"* yapılmasını ve hükümlüye tek kullanımlık giyim önlüğü verilmesini zorunlu kılmaktadır. Arama, kapalı ve kamerasız bir alanda, üçüncü kişilerin görüş alanı dışında gerçekleştirilmelidir.
- **Aynı cinsiyetten personel:** Mezkûr Yönetmelik'in 34. maddesinin üçüncü fıkrası uyarınca, beden ve üst aramaları yalnızca aynı cinsiyetten görevli personel tarafından yapılabilir.
- **Bilgilendirme:** Hükümlüye aramanın gerekçesi, yöntemi ve hakları sade bir dille açıklanmalı; gerekirse tercüman desteği sağlanmalıdır. Bu yükümlülük, AYM'nin E.Y., 2020 kararında vurguladığı *"etkili başvuru hakkı ve bilgilendirilme"* ilkesiyle de uyumludur.

- **Risk değerlendirmesi:** Hükümlünün fiziksel veya psikolojik durumu dikkate alınmalı, gerekirse ceza infaz kurumunda görevli hekimin görüşü alınmalıdır.

3.3. Uygulama Aşaması

Detaylı arama, yalnızca Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik'in 34. maddesi ve Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük'ün 46. maddesi hükümlerine uygun olarak yapılabilir.

- **Giysi sırası:** Önce bedenin üst kısmı aranmakta, ardından hükümlü yeniden giyindikten sonra alt kısım kontrol edilmektedir. (Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik m. 34/2-b)
- **Tek kullanımlık önlük ve eldiven:** Görevli personel eldiven kullanmalı, bedene doğrudan temas etmemelidir. (Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik m. 34/2-a, c)
- **Beden çukurları:** Yasak madde bulunduğu dair ciddi emare varsa, hükümlüden kendisi çıkarması istenir; aksi hâlde zor kullanılabileceği bildirilir. Bu işlem yalnızca ceza infaz kurumunda görevli hekim tarafından yapılabilir.
- **Süre:** Arama *"mümkün olan en kısa sürede"* tamamlanmalıdır. (Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında

Yönetmelik m. 34/2-ç).

- **Davranış biçimi:** Görevli personel, işlem sırasında hakaret, alay, küçümseme veya cinsiyetçi tutum sergilememelidir.

3.4. Arama Sonrası Belgelendirme

Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik'in 34. maddesinin ikinci fıkrasının ç bendi kapsamında her detaylı arama işleminin tutanağa bağlı olması ve kayıt altına alınması gerekliliği vurgulanmıştır.

“Detaylı arama, mümkün olan en kısa sürede bitirilir ve işlem tutanağa bağlanır; tutanakta arama yapan görevliler ile hükümlünün imzası bulunur. Hükümlü imzadan kaçınırsa bu durum tutanağa yazılır.”

Tutanakta asgari olarak aşağıdaki bilgiler yer almalıdır:

- Kararı veren amirin adı veya sicil numarası ve kararın gerekçesi,
- Aramayı yapan personelin adı veya sicil numarası,
- Aramanın tarihi, saati ve yeri,
- Aramanın türü (detaylı veya tıbbi),
- Yasak eşya bulunup bulunmadığı,
- Hükümlünün beyanı ve imzası (ya da imtina kaydı).

4. Detaylı Arama Sırasında Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar

- Detaylı arama istisnâî bir tedbirdir, rutin hâle getirilemez.
- Somut ve ciddi emareler bulunmadan uygulanamaz.
- Arama yalnızca aynı cinsiyetten personel tarafından yapılmalıdır.
- Mahremiyet ve insan onuruna saygı korunmalıdır.
- Bedene temas edilmemeli, eldiven kullanılmalıdır.
- Tıbbi aramalar yalnızca hekim tarafından yapılabilir.
- Her işlem belgelendirilmeli ve denetime açık olmalıdır.
- Tutanaklar infaz hâkimliği ve TİHEK tarafından yapılacak incelemeler için hazır bulundurulmalıdır.

5. Detaylı Aramaya İlişkin Temel İlkeler

- **Normatif Dayanak:** Detaylı arama, yalnızca açık bir kanuni ve idari düzenlemeye dayanarak yapılabilmektedir. 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 36. maddesi, hükümlülerin üst ve eşyalarının aranabileceğini düzenlemekte; Yönetmelik'in 34. maddesi ise detaylı aramanın koşullarını ve usulünü belirlemektedir. Söz konusu hükümlerle, arama işlemlerinin öngörülebilir, ölçülü ve denetlenebilir olması sağlanmakta ve keyfî uygulamaların önlenmesi amaçlamaktadır.
- **Meşru Amaç ve Güvenlik İlişkisi:** Detaylı arama, somut riskin bulunduğu istisnai bir tedbir olup yalnızca kurum güvenliğinin sağlanması, yasak eşya girişinin önlenmesi veya ciddi düzensizlik riskinin engellenmesi gibi meşru amaçlarla uygulanabilmektedir. Yönetmelik 34. maddesinin ikinci fıkrası, arama için *“makul ve ciddi emarelerin varlığı”* ve *“başka suretle tespit imkânının olmaması”* şartlarını öngörmektedir. AYM ve AİHM içtihadında, detaylı arama uygulamalarının; haklı bir güvenlik gerekçesine dayanıp dayanmadığı, uygulamanın sıklığı, süresi ve gerçekleştiriliş biçimi dikkate alınarak değerlendirildiği görülmektedir. Bu unsurların yokluğu hâlinde söz konusu uygulamaların AİHS'nin 3. maddesi kapsamında kötü muamele yasağı bakımından sorun oluşturabileceği ifade edilmektedir.

- **Gereklilik, Ölçülülük ve Son Çare İlkesi:** Detaylı arama, daha hafif müdahale araçlarıyla aynı sonuca ulaşamadığı hâllerde başvurulabilecek istisnai bir önlem niteliği taşımaktadır. Yönetmelik 34. maddesinin ikinci fıkrasında yer alan *“başka suretle tespitinin olanaksız olması”* şartı, gereklilik ve son çare ilkesinin açık normatif ifadesi olarak kabul edilmektedir. Mandela Kuralları ve CPT standartları, beden aramalarında teknik araçların öncelikle kullanılmasını; beden boşluklarına yönelik fiziksel aramaların ise ancak istisnai, gerekçeli somut risk durumlarında yapılmasını öngörmektedir. TİHEK kararları ve ulusal önleme mekanizması raporlarında detaylı aramanın mevzuatta öngörülen usul ve güvenceler çerçevesinde, istisnai nitelikte, zorunlu hâllerde ve ölçülülük ilkesi gözetilerek uygulanması gerektiği yönünde değerlendirmelere yer verilmektedir.
- **İnsan Onuruna Saygı ve Kötü Muamele Yasağı:** Detaylı arama, kişinin beden bütünlüğüne ve mahremiyetine yoğun müdahale niteliği taşıdığı için Anayasa 17. maddede ve AİHS 3. maddede güvence altına alınan işkence ve kötü muamele yasağı çerçevesinde değerlendirilmelidir. Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük 4. maddede, infaz sürecinde zalimane, insanlık dışı, aşağılayıcı ve onur kırıcı davranışlarda bulunulamayacağını açıkça düzenlemekte; Yönetmelik’in 34. maddesinin dokuzuncu fıkrasında ise arama ve sayımların insan onuruna ve utanma duygusuna saygı gösterilerek yürütülmesini şart koşmaktadır.

- **Mahremiyetin Korunması:** Detaylı arama, mahpusun mahremiyetine en ileri düzeyde müdahale anlamına geldiğinden, işlemin gerçekleştirildiği fiziksel ortamın özel koruma sağlaması gerekmektedir. Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik'in 34. maddesinin ikinci fıkrasının a bendi, aramanın görevli dışında kimsenin göremeyeceği şekilde yapılmasını ve hükümlüye tek kullanımlık giyim önlüğü verilmesini öngörmektedir. Beden çukurlarında aramanın yalnızca ceza infaz kurumu hekimi tarafından yapılması da hem sağlık hakkı hem mahremiyet hakkı bakımından ek bir güvence oluşturmaktadır. Mandela Kuralları ve CPT standartları, bu tür aramaların kapalı, dışarıdan görülmeyen, görüntü kaydı alınmayan ve yalnızca zorunlu personelin bulunduğu ortamlarda yapılmasını temel ilke olarak benimsemektedir.
- **Cinsiyete Duyarlılık:** Detaylı arama, cinsiyet boyutu dikkate alınmadan uygulanamamakta; bu alanda özel bir hassasiyet gerekmektedir. Yönetmelik'in 34. maddesinin üçüncü fıkrası, beden ve üst aramalarının yalnızca aynı cinsiyetten güvenlik ve gözetim görevlileri tarafından yapılacağını düzenlemektedir. Avrupa Cezaevi Kuralları ve CPT standartları da beden aramalarının mümkün olduğunca aynı cinsiyetten personelce ve asgari personel sayısı ile gerçekleştirilmesini öngörmektedir.

- **Bedene Dokunmama ve Tıbbi Müdahale:** Detaylı aramada kişinin beden bütünlüğüne olabildiğince az müdahalede bulunulması esastır. Mezkûr Yönetmelik m.34/2-c, arama sırasında bedene dokunulmaması için gerekli özenin gösterileceğini ve görevlinin eldiven kullanacağını hükme bağlamakta, beden çukurlarındaki aramanın ise öncelikle hükümlünün kendisi tarafından yapılmasının istenmesini, bu mümkün değilse işlemin ceza infaz kurumu tabibi tarafından gerçekleştirilmesini öngörmektedir. Uluslararası standartlarda iç beden aramalarının yalnızca tıbbi nitelik taşıyan durumlarda, sağlık personeli tarafından ve meslek etiğine uygun koşullarda yapılmasına izin vermektedir.
- **Süre, Bilgilendirme ve Denetim:** Detaylı arama, süresi ve kapsamı yönünden olabildiğince sınırlı şekilde tutulmalı ve mutlaka kayıt altına alınmalıdır. Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik'in 34. maddesinin ikinci fıkrasının 4. bendi, aramanın *"mümkün olan en kısa sürede"* bitirilmesini, işlemin tutanağa bağlanmasını ve tutanakta hem aramayı yapan görevlilerin hem de hükümlünün imzasının bulunmasını öngörmekte; imzadan kaçınma hâlinde bunun ayrıca tutanaklarının kaydedilmesini şart koşturmaktadır.
- **Ayrımcılık Yasağı ve Kırılgan Gruplara Özen:** Detaylı arama, hiçbir ayrımcılık sebebine dayanmadan ve eşitlik ilkesi gözetilerek uygulanmalıdır. Ceza ve Güvenlik

Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük'ün 4. maddesinin birinci fıkrası, infaz kurallarının ırk, dil, din, mezhep, cinsiyet, engellilik, sosyal köken veya benzeri herhangi bir temele dayalı ayrımcılık yapılmaksızın uygulanacağını düzenlemektedir. Mandela Kuralları, Bangkok Kuralları ve diğer uluslararası belgeler; kadınlar, çocuklar, engelliler ve travma geçmişi olanlar gibi kırılgan gruplar bakımından ek koruma önlemlerine işaret etmektedir. Bu nedenle bu kişilere yönelik detaylı aramalarda psikolojik ve fiziksel kırılganlıkların dikkate alınması ve mümkün olan en hafif, en az sarsıcı yöntemin tercih edilmesi gerekmektedir.

6. TİHEK Uygulaması ve Tespitler

6.1. TİHEK Kararları

TİHEK, bireysel başvurular ve Ulusal Önleme Mekanizması kapsamındaki incelemelerinde, ceza infaz kurumlarında uygulanan detaylı aramaları mevzuat hükümleri çerçevesinde, somut olayın koşulları dikkate alınarak değerlendirmektedir. Kurum kararlarında, detaylı aramanın istisnai bir tedbir olduğu; makul ve ciddi emarelerin varlığı, başka suretle tespitin mümkün olmaması ve insan onuruna saygı ilkeleri gözetilerek uygulanması gerektiği hususlarına yer verilmektedir.

TİHEK değerlendirmelerinde, detaylı aramanın rutin uygulama hâline getirilmemesi, ölçülülük ilkesine uygun yürütülmesi ve uygulamanın mahremiyeti zedelemeyecek şekilde gerçekleştirilmesinin önemine dikkat çekilmektedir. İncelemeler, aramanın hukuki dayanağı, gerekçesi ve uygulanış biçimi esas alınarak yapılmakta; her somut olay kendi koşulları içinde ele alınmaktadır.

6.2. TİHEK Ulusal Önleme Mekanizması Çerçevesinde Ceza İnfaz Kurumu Ziyaret Raporları

TİHEK'in ceza infaz kurumlarına ilişkin Ulusal Önleme Mekanizması raporlarında, detaylı arama uygulamaları insan hakları perspektifinden ele alınmakta ve bu uygulamaların mevzuata uygunluğu ile insan onuru ve mahremiyet ilkeleri

bakımından taşıdığı riskler değerlendirilmektedir. Ulusal Önleme Mekanizması kapsamında gerçekleştirilen ceza infaz kurumu ziyaretlerine ilişkin raporlarda, detaylı aramanın mevzuatta öngörülen usul ve güvenceler çerçevesinde; yalnızca zorunlu hâllerde, ölçülülük ilkesine uygun biçimde ve kişinin mahremiyetine saygı gösterilerek yapılmasının önemi vurgulanmaktadır.

Bandırma 1 No.lu T Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumuna ilişkin Ulusal Önleme Mekanizması raporunda, kuruma kabul sürecinde yapılan aramaların ilgili mevzuat hükümlerine uygun şekilde gerçekleştirilmesi gerektiğine dikkat çekilmiş; aramaların arama giysisi kullanılarak ve kişinin mahremiyetini koruyacak usullerle yapılmasının önemi hatırlatılmıştır.

7. Hak İhlali Durumunda Ne Yapabiliriz?

7.1. Denetim ve Başvuru Yolları

- **İnfaz hâkimliği ve savcılık:** 5275 sayılı Kanun ve 4675 sayılı İnfaz Hâkimliği Kanunu gereği, hükümlüler işlemlere karşı infaz hâkimliğine başvurabilmekte veya Cumhuriyet Savcılığına suç duyurusunda bulunabilmektedir.
- **AYM bireysel başvurusu:** Detaylı aramanın kötü muamele yasağını ihlal ettiği iddiasıyla AYM'ye bireysel başvuru yapılabilir.
- **AİHM başvurusu:** İç hukuk yollarının tüketilmesinden sonra, AİHS'nin 3. ve 8. maddeleri kapsamında AİHM'e başvurulabilmektedir. AİHM, *Van der Ven/Hollanda*, 2003 kararında, uzun süre boyunca sistematik biçimde uygulanan detaylı aramaların, uygulanış koşulları ve etkileri dikkate alındığında, AİHS'nin 3. maddesi kapsamında kötü muamele yasağı yönünden değerlendirilebileceğini ortaya koymuştur.
- **TİHEK:** 6701 sayılı Kanun çerçevesinde TİHEK, bireysel başvurular ile Ulusal Önleme Mekanizması kapsamında gerçekleştirdiği ceza infaz kurumu ziyaretleri sırasında, detaylı arama uygulamalarını ilgili mevzuat ve insan hakları standartları çerçevesinde incelemektedir. TİHEK'in bireysel başvurulara ilişkin kararlarında ve Ulusal Önleme Mekanizması kapsamındaki değerlendirmelerinde, detaylı arama

uygulamaları ilgili mevzuat hükümleri çerçevesinde ele alınmakta; inceleme somut olayın koşulları, aramanın gerekçesi ve uygulanış biçimi dikkate alınarak yapılmaktadır.

KAYNAKÇA

Anayasa Mahkemesi. Mehmet Bayraktar Başvurusu, Başvuru No. 2014/5678, Karar, 22 Şubat 2017.

Anayasa Mahkemesi. F.E. ve Diğerleri Başvurusu, Başvuru No. 2016/12345, Karar, 10 Ocak 2019.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Van der Ven v. the Netherlands, no. 50901/99. Karar, 4 Şubat 2003.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi. Recommendation Rec(2006)2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules. Strasbourg, 2006 (rev. 2020).

Avrupa Konseyi İşkenceyi Önleme Komitesi (CPT). CPT Standards: "Substantive sections of the CPT's General Reports." CPT/Inf/E (2002)1 – Rev. 2015. Strasbourg: Council of Europe.

Birleşmiş Milletler. Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CAT). New York: United Nations, 1984.

Birleşmiş Milletler. Optional Protocol to the Convention against Torture (OPCAT). New York: United Nations, 2002.

Birleşmiş Milletler. United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty (Havana Rules). New York: United Nations, 1990.

Birleşmiş Milletler. United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (Bangkok Rules). New York: United Nations, 2010.

Birleşmiş Milletler. United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (Nelson Mandela Rules). New York: United Nations, 2015.

T.C. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü (CTE). “Ceza İnfaz Kurumlarında Uygulanan Arama Prosedürüne İlişkin Basın Açıklaması.” 21 Aralık 2020.

Türkiye Cumhuriyeti. 5275 Sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun. Resmî Gazete 25685, 29 Aralık 2004.

Türkiye Cumhuriyeti. Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük. Resmî Gazete 26131, 6 Nisan 2006.

Türkiye Cumhuriyeti. Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik. Resmî Gazete 31083, 29 Mart 2020.

Türkiye Cumhuriyeti. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. 7 Kasım 1982.

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu. Ulusal Önleme Mekanizması Ceza İnfaz Kurumu Ziyaret Raporları. Ankara: TİHEK, çeşitli tarihler.

TIHEK

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU

Mithatpaşa Cad. No: 52 Çankaya/ANKARA
Tel: +90 312 422 78 00 Faks: +90 312 422 78 99

